

A teregetett szennyes és az elhallgatott folt

Amennyiben jól értelmezem Ungváry Krisztián megjegyzéseit, akkor nehéz szívvel ugyan, de be kell ismernem, hogy korábbi sejtésem beigazolódott: az *Elhallgatott múlt* szerzői nem szándékosan alkalmazták könyvük írása során a posztmodern narráció eszköztárát. Módfelett sajnálom, hogy Ungváry teljesen félreérti mondanivalómat, ugyanakkor – vele ellentétben – elfogadom szövegem szabad értelmezését.

Mindezekén túl színt kell, hogy valljak: bár Ungváry személyét ért intézményes támadásként értékeli írásomat (ennek megfelelően is reagál), valójában azt én egymagam, előre megfontolt hátsó szándékkal és önös érdekből (mivel pénzt is kaptam érte: anyagi haszonszerzés céljából, aljas indokból) követtem el. Legfontosabb célom (hátsó szándékom) az volt, hogy bemutassam: még egy olyan szövegen is ki lehet tapintani a *nyelvi fordulat* utáni – ha úgy tetszik: posztmodern – történetírás eszköztárának nyomait, amely szöveg szerzőinek láthatóan fogalmuk sincs a *nyelvi fordulat* utáni történetírásról. Mindezzel azt kívántam szemléltetni, hogy még a leginkább hagyományos szemléletű (a levéltári forrásokat fetiszizáló, a „múlt megismerésében, feltárásában” vakon hívó) történészek sem kerülhetik el, hogy szembenézzenek a „posztmodern állapot” kihívásaival.

Úgy ítéltem meg, hogy írásom mondanivalójának leginkább az ironikus stílus felel meg. Csakis ezért, s nem a szerzők személye miatt hangszereltem tehát szövegemet ilyenre. Recenziómban kizárólag a szerzők szövegével, illetve a konkrét textus létrehozóival mint történetírókkal (mindvégig a vizsgált szövegből kiindulva) foglalkozom, személyeskedésnek (ha jól értelmezem a fogalmat) nyoma sincs írásomban, amit talán az is magyaráz, hogy személyesen nem ismertem a szerzőket. Ungváry megjegyzéseiről ellenben nem mondható el, hogy szorosan kapcsolódnak bírálatomhoz, de erről később még szót ejtek.

Ungváry Krisztiántól többek között megtudhattam, mi „a recenzens mestersége”: szerinte foglalkoznom kellett volna szövegük „társadalmi és tudományos diskurzusban” betöltött helyével és a téma irodalmával. Ami az első felvetést illeti: a recepcióesztétika meglehetősen tág teret enged a szöveg értelmezőjének, vagyis nem a kontextualizáció az egyetlen lehetséges út, legitim módszer egy textust önmagában elemezni. (Vajon a szerzőket tényleg kielégítette volna, ha leírom: könyvük „jobb”, mint az Ungváry által írásomból hiányolt Kiszely-féle monográfia, amelyet ők még arra sem tartottak méltónak, hogy a bibliográfiájukba kerüljön?) Ami a második felvetést illeti: mivel a szerzők könyvükben nem vizsgálták részletesen a téma irodalmát, el kell ismernem, hogy hiányt pótolhattam volna.

Néhány dolgot azonban mégiscsak megemlítettem a téma irodalmával kapcsolatban, amit Ungváry ugyancsak nehezményez. Meg kell jegyezmem, hogy állításával ellentétben nem szovjetológiai kutatásokat kértem rajtuk számon, hanem néhány alapvető szovjetológiai munka *ismeretét*, ami árnyalhatta volna az általuk – mindenféle magyarázat, valamint az erre vonatkozó irodalom érintése nélkül – totalitáriusnak nevezett rendszerek jellegéről alkotott véleményüket. Úgy vélem, hogy esetünkben a Szovjetunióval való összehasonlítás már csak azért is indokolt lett volna, mert a magyarországi állambiztonság kiépítésében és működésében minden bizonnyal döntő szerepet játszott a szovjet minta.

Ezen túlmenően Ungváry méltánytalannak tartja azt is, hogy társadalomtörténeti kutatásokat is számon kérek rajtuk. Mivel a szerzők deklaráltan társadalomtörténeti igényű elemzésre vállalkoznak könyvükben, nem igazán értem, miért méltánytalan, hogy ezen elemzésüket a recenzens vizsgálja.

Bírálatomban világosan kifejezésre juttattam, hogy csak a társadalomtörténethez köthető szövegeket vizsgálom, a monográfiához szervesen nem kapcsolódó „esettanulmányokkal” nem foglalkozom. Mivel jómagam a történetírást – Hayden White nyomán – a művészi próza egyik fajtájának tartom, egyáltalán nem szántam sértőnek az egyébként értéksemleges „novella” megnevezést, mellyel a kérdéses írások műfaját illetem. (Definíció szerint a novella olyan kispikái műfaj, mely rendszerint egyetlen,

rövidre fogott, de nagyon jellemző eseményt mond el.) Ha mégis megbántottam volna a szerzőket, ezennel megkövetem őket.

Ungváry Krisztián téved abban, hogy statisztikai adatokat várok tőlük a PRO – szerintük – „főként zsidó származású” vezetőivel kapcsolatban. Mondandóm lényege pont ennek ellenkezője volt: nem tartok relevánsnak egy ilyen irányú kvantifikációt, mert nem érzem meggyőzőnek a „zsidó származás” terminust, nem tartom a „származást” az „identitás” (ráadásul Paul Ricoeurre hallgatva ma már nem is beszélhetünk az egyén egységes identitásáról, hiszen az ember nem azonos korábbi önmagával), az „identitást” pedig az egyéni cselekvés feltétlen és kizárólagos magyarázójának. (Mellesleg Ritter Lászlónak a Történettudományi Intézet honlapján olvasható publikációs jegyzékében nem találtam meg az Ungváry által említett kutatás eredményeként megszületett munkát.) Amennyiben Ungváry figyelmesen elolvasta volna Majtényi György – általuk hibásan hivatkozott – könyvét, nem kérdezné meg tőlem, miért tartom a munkás–paraszt–értelmiség fogalmi triászt konstrukciónak, az (ön)életrajzokban és hivatalos statisztikákban szereplő konstruált származási kategóriákat pedig megbízhatatlanoknak.

Ehhez a kérdéshez szorosan kapcsolódva reagál Ungváry a szöveg általam említett helyesírási és a nyelvhelyességi problémáira. Felvetésére csak annyit válaszolhatok, hogy a helyesírási hibák tételes felsorolása az olvasószervező, kvantitatív vizsgálata a magyartanár feladata, nem a recenzensé. Mindenesetre maradjunk annyiban: engem zavarna, ha ennyi hiba lenne saját szövegemben.

A továbbiakban Ungváry Krisztián vélt megrágalmazását ürügyként használja ahhoz, hogy megfogalmazza gondolatait számos politikai, igazságszolgáltatási, közéleti, levéltárszakmai és magántermészetű kérdéstről. Olyan problémákkal kapcsolja össze személyemet és szövegemet, amelyek nem tartoznak a könyvről és a recenzióról folytatott vitához (saját szavaival: teregeti a szennyest), ezért ezekre a felvetésekre – a konkrét szöveghez szorosan kapcsolódó egyetlen kivétellel – nem kívánok válaszolni.

Ungvárynak igaza van abban, hogy az ÁBTL-nek feladata az archontológiai kutatás, bár nem értem, ennek léte vagy nemléte mennyiben befolyásolta könyvük azon elemeit (elsősorban a történelmi módszert), melyeket bírálattal illetem. Az ÁBTL-be 2003 és 2005 között több részletben került az Ungváry által emlegetett – de nem elsőként kutatott – személyi fogyatéki anyag és az állományparancsok nagy része. 2005 nyarán kezdte meg az Iratfeldolgozó Osztály a III. Főcsoportfőnökséggel kapcsolatos archontológiai kutatásokat. Ennek eddigi eredményei másfél éve az ÁBTL honlapján is olvashatóak, míg a könyv szerzői külön, még a honlapra való felkerülése előtt megkapták a III/III. Csoportfőnökség elkészült vezetői névsorát, amit köszönet és hivatkozás nélkül fel is használtak. Ám Ungváry bosszúra való gyanakodása ellenére ezért senki sem neheztel rájuk. Ezt a „háttérinformációt” azért nem osztottam meg az olvasókkal recenziómban (az elhallgatott folt), hogy még a látszatát is kerüljem a személyeskedő intézményi támadásnak, amiként Ungváry értékeli szövegemet. Tettem ezt annak ellenére, hogy ez az adalék kiválóan illeszkedett volna írásom „vendégszövegekkel” foglalkozó részébe...